

פרשת חקת: לימוד תורה 'לשמה', לשם מה?

בס"ד

פתיחה

בפרשת השבוע מובאים מספר פסוקים, אותם דרשו חז"ל לעניין החשיבות והיחס ללימוד תורה (ברכות מג ע"ב). בעקבות כך נעסוק השבוע במחלוקת הראשונים והאחרונים בשאלה מה נקרא לימוד תורה לשמה, ומהו לימוד שלא לשמה. כמו כן נעסוק בשאלה, האם מותר להנות מלימוד התורה, וההשלכות ההלכתיות לשאלה זו.

לימוד שלא לשמה

מהו לימוד תורה לשמה? עוד לפני שנראה את תשובת הראשונים והאחרונים לשאלה זו, יש לפתוח קודם בשאלה ההפוכה, מהו לימוד תורה שלא לשמה. הראשונים דנו בשאלה זו, בעקבות שתי גמרות סותרות, גמרא במסכת תענית וגמרא במסכת פסחים:

מצד אחד, הגמרא במסכת תענית (ז ע"א) מתנסחת בצורה שלילית על אדם שלומד תורה שלא לשמה ואומרת, שכל הלומד שלא לשמה, נעשית לו התורה סם המוות (בניגוד למי שלומד לשמה, שנעשית לו התורה סם חיים). משמע מדברי הגמרא, שעדיף לא ללמוד תורה כלל, מאשר ללמוד תורה שלא לשמה.

מצד שני, הגמרא בפסחים (נ ע"ב) אומרת, שלעולם יעסוק אדם בתורה שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה יבוא לשמה. עולה מדבריה, שאדם צריך להמשיך ללמוד גם אם הוא לומד שלא לשמה, ומתוך הלימוד המקולקל יצא לימוד נכון ומתוקן.

מחלוקת הראשונים

נחלקו הראשונים כיצד ליישב בין הגמרות:

א. **רש"י** (ברכות יז ע"א ד"ה העושה) ו**תוספות** (שם) חילקו בין לימוד בשביל לקנטר, ללימוד לצורך כבוד. כאשר אדם לומד תורה בשביל שיוכל לצחוק על הסובבים אותו, ולהראות כמה הוא חכם ויודע והם טיפשים, במקרה כזה עדיף שכלל לא ילמד, כי התורה נעשית לו סם המוות וכדברי הגמרא במסכת תענית.

לעומת זאת, כאשר אדם לומד בשביל שיכבדו אותו, על אף שלא מדובר בדבר רצוי ונכון, והמטרה היא ללמוד כדי לקיים את רצון ה', עדיין הוא צריך להמשיך ללמוד, ועם הזמן כאשר יתאמץ וירצה, ייתכן שלימוד התורה שלו יהפוך ללשמה, ועל כך מדברת הגמרא במסכת פסחים הכותבת שמתוך שלא לשמה יבוא לשמה, ובלשון **התוספות**:

"וקשה, והלא אמרין (פסחים נ ע"ב) יעסוק אדם בתורה אף על גב שאינה לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה. ויש לומר דשני שלא לשמה הוי, דמה שאמרין יעסוק בתורה אפילו שלא לשמה, היינו כדי שיקרא רבי ושיכבדוהו, ומה שאמרין העוסק בתורה שלא לשמה נעשה לו סם המוות היינו מי שלומד לקנטר."

ב. **רבי אברהם בן הרמב"ם** (מספיק לעובדי ה' פרק ג') חלק על רש"י ותוספות. בניגוד לשיטתם, שאדם הלומד התורה לשם כבוד עליו להמשיך בכך ואין התורה נעשית לו סם המוות, הוא טען שהגמרא בתענית הכותבת שהתורה נעשית סם המוות ללומד תורה שלא לשמה - דיברה על אדם הלומד תורה לשם כבוד (וקל וחומר הלומד בשביל לקנטר).

אף על פי שהתורה נעשית לו סם המוות ממשיך רבי אברהם וטוען, עדיין יש סיכוי שהוא יחלץ ממצב הזה אם ירצה, ועל כך דיברה הגמרא בפסחים שכותבת שמתוך שלא לשמה יבוא לשמה. עולה מדבריה, שהגמרות לא מדברות על שני סוגי לימוד שונים, אלא על לימוד אחד גרוע, שממנו אפשר להתפתח ללימוד תורה טוב יותר (מדובר בשלבים בהתפתחות).

ג. **המהר"ם חלוואה** (פסחים נ ע"ב ד"ה שמתוך) כמו רש"י סבר, שהלומד תורה כדי לקנטר נוח לו שלא נברא. אמנם, בניגוד לרש"י שפירש שעדיף להמשיך ללמוד במקום שמתכוונים לשם כבוד, המהר"ם פירש, שרק כאשר אדם לומד תורה משום אהבת ה', יראתו או ככדי לדעת את חכמת התורה, זה נחשב לימוד תורה שלא לשמה, שעוד יהפוך ללימוד תורה לשמה.

אדם המתכוון ללמוד שלא לשמה

השלכה למחלוקת הראשונים שראינו לעיל, תהיה בשאלה האם אדם יכול לכוון ללמוד לא לשמה. אין מחלוקת שאדם שהשתדל להגיע למדרגת לימוד תורה לשמה ולא הצליח - מעשיו רצויים. האם אדם יכול לומר מראש, שהוא לא מכוון להגיע למדרגת לימוד תורה לשמה, ונוח לו במדרגתו הנוכחית? **המהר"ח אור זרוע** (ק"ס' קס"ג) הביא מחלוקת בשאלה זו, בינו לבין **רבינו תם**:

א. **רבינו תם** סבר, שגם אם אדם מכוון להישאר במדרגה הנוכחית, על אף שאין מעשיו בתכלית השלימות, מכל מקום אין בכך חטא. בפשטות הוא צעד בדעת התוספות שראינו לעיל, שעל אף שלימוד תורה לשם כבוד הוא לא מובחר, אין התורה נעשית סם המוות במקרה מעין זה, ומוכח שגם בלימוד מעין זה יש ערך (כי אם לא כך התורה הייתה נעשית סם המוות).

ב. **המהר"ח אור זרוע** חלק וסבר, שרק כאשר אדם משתדל להגיע למדרגת לשמה, יש ערך בלימוד תורה שלא לשמה, אבל אם הוא לומד מאידיאל שלא לשמה - מדובר בחטא. בפשטות הוא צעד בשיטתו של רבי אברהם בן הרמב"ם לעיל, שגם לימוד לשם כבוד הוא מגונה לגמרי, אלא שאין ברירה ובו מתחילים כדי להגיע ללימוד לשמה, ובלשון:

"רבינו תם אומר שני עיני שלא לשמה יש, חד אסיר (ללמוד לקנטר) וחד שרי (ללמוד לשם כבוד מותר). ואני הדיוט ופעוט אומר, דכל שלא לשמה חד הוא וכולם עבירה. אז אותה עבירה הותרה שסופה לבא לידי מצווה כמו מציל אשה בנהר (שבשביל להצילה מותר לגעת בה) ומפקח גל בשבת, אבל מי שמקשה ערפו לעולם? לא יעשה מצווה ונוח לו שלא נברא."

2. לימוד תורה לשמה

לאחר שראינו את פירושו הראשונים ללימוד שלא לשמה, נראה את המושג לימוד תורה לשמה, וגם כאן נאמרו מספר אפשרויות:

א. **הרמב"ם** פירש (הל' תשובה י, ב), שלימוד תורה לשמה הוא, ללמוד את התורה משום שהיא האמת האלוקית 'לעשות האמת מפני שהיא אמת' (ועיין בדף לפרשת נשא שנה ב'), ולא בשביל שכר בעולם הבא, כבוד או עונש. כפי שממשיך הרמב"ם וכותב, למעלה השלמה בעניין זה הגיעו רק אברהם אבינו ומשה רבינו, אבל להתקדם אפשר גם אם לא מגיעים לשלמות גמורה.

ב. **רבי חיים מוולאז'ין** (נפס החיים שער ד', ג') טען, שלימוד תורה לשמה הוא לימוד לשם התורה. כלומר לפי שיטתו, עצם העיסוק בתורה והלימוד בה בלי לנסות להגיע למטרה מסויימת מעבר לכך, נחשב לימוד תורה לשמה וזאת הדרך להגיע אל האלוקים. כפי שרבי חיים עצמו מביא, כבר הקדים אותו **הרא"ש** בנדרים (סב ע"א ד"ה ודבר), וכך כתב גם **החתם סופר** (נדרים פא ע"א ד"ה שלא). גם נכדו **בית הלוי**, המשיך עם גישה זו בפרושו על התורה (פרשת משפטים ד"ה והנה). הגמרא במסכת נדרים (פא ע"א) כותבת שבית המקדש נחרב בגלל שלא בירכו בתורה תחילה, והראשונים והאחרונים הביאו מספר פירושים למימרא זו. בית הלוי לשיטתו פירש, שבית המקדש נחרב מכיוון שעם ישראל למדו תורה בשביל לקיים הלכה, ולא בשביל עצם לימוד התורה, ובלשונו:

"הנה בנדרים (דף פ"א) איתא על עזבם את תורתי שלא היו מברכין בתורה תחילה. וכן אמר שם מפני מה אין ת"ח מצויין יוצאין מבניהם ת"ח שאין מברכים בתורה תחילה. ולפי המבואר לעיל יש לומר שהם היו סוברים דלימוד התורה אינו מצווה מצד עצמה, רק עיקר מה שצריך ללמוד הוא כדי לידע היאך ומה לעשות, והעיקר הוא העשייה."

ג. **רבי אלימלך מליז'נסק** (נועם אלימלך הוספות ליקוטי שושנה) **והתולדות יעקב יוסף** (פרשת שלח) סברו שהמטרה בעבודת ה' היא להידבק בו, כלומר להיות אליו מחובר במחשבה, ייחודים וכדומה. לכאורה בעקבות כך מספיק ללמוד תורה ועל ידי כך להידבק בו, (וכפי שטען רבי חיים מוולאז'ין). למעשה השיטה החסידית לא סוברת כך, וכדי להבין מדוע יש להיכנס בקצרה לתורת הצמצום.

בקווים כללים החסידות סוברת, שלמעשה הקב"ה נמצא בפועל ממש בכל מקום, בספסל, בכסא, וכן בעבירות ובחטאים. משום כך לא רק המצוות ולימוד התורה מכוונות את האדם לדבקות (= חיבור) באלוקים, אלא אפילו העבירות מסוגלות לחברו (בתנאים מסויימים), ולכן גם כאשר לומדים תורה יש לחשוב על האלוקים שנמצא בכל מקום, ורק כך מגיעים אל התכלית.

סיפור שממחיש שיטה זו מובא בספר תורה לשמה (נחום לאם עמ' 155) המביא מעשה על החוזה מלובלין שסיפר, שרבו רבי שמעלקא מניקולשבורג ביקש ממנו, שאם הוא רואה שבגלל לימוד התורה הוא מסיר את מחשבתו מהדבקות בקב"ה (בהנחה שאפשר לשים לב לכך) שיעיר לו, כדי שיתמקד שוב בעיקר שהוא הדבקות, ובלשונו:

"רבי יעקב יצחק הלוי החוזה מלובלין אמר, שרבו הרב רבי שמעלקא מניקולשבורג מעולם לא הסיח דעתו מדבקות זו, הרבי ביקש מהתלמיד שאם יראה שוקע בתלמודו ועל ידי כך מסיח לבו מדבקות בה', שינענע ידיו. פעם אחת בלבד ראה התלמיד צורך לעשות כן, וכאשר ניגש אליו (התלמיד אל הרבי), פנה אליו הרבי ואמר לו, נזכרתי (בקב"ה) בני, נזכרתי!"

3. הנאה בלימוד תורה

עד כה עסקנו בשאלה מהו לימוד תורה לשמה ולא לשמה. שאלה נוספת שדנו בה הפוסקים היא, האם מותר לכוון להינות מלימוד התורה. כאשר מעבר להשלכה הרעיונית, יש לשאלה זו השלכה הלכתית:

האגלי טל בהקדמה לספרו טען, שאין מניעה להינות מלימוד תורה, ואדרבה, יש בכך מעלה, ובלבד שהלימוד לא יעשה בשביל ההנאה. במילים אחרות, כאשר אדם לומד לשם מצוות לימוד תורה ובדרך אגב הוא נהנה זה דבר מעולה שמסמן שיש לו עניין בלימוד, אבל ללמוד בשביל להינות יש בכך דבר פסול, מכיוון שאז הלימוד נעשה ממניעים אישיים צרים, ובלשונו:

"זכרתי מה ששמעתי בני אדם טועים ואמרו, כי הלומד תורה ומתענג ושמח, אין זה לימוד תורה כל כך לשמה כמו אם היה לומד בפשיטות שאין מהלימוד שום תענוג רק לשם מצווה, ובאמת זה טעות, ואדרבה עיקר מצוות לימוד תורה להיות שמח ומתענג בלימודו, ומודינא דהלומד תורה רק מחמת שיש לו תענוג בלימודו זה נחשב לימוד תורה שלא לשמה."

חיזוק לדבריו, מביא האגלי טל מדברי **הט"ז** (יו"ד רכא, מג). הגמרא במסכת ראש השנה (כח ע"א) כותבת, שמצוות לא ניתנו בשביל שיהיה מהם. נפקא מינה לדין זה יש, שאם אדם נדר שלא יהנה מחברו, אסור לו להשתמש בכלים שלו ובחפצים שלו, אבל בכל זאת אפשרי שחברו יתקע לו בשופר בראש השנה, כי מצוות לא ניתנו בשביל שיהיה מהם, ואין במעשה זה הפרת הנדר.

לכאורה הוא הדין יהיה בלימוד תורה, ויהיה מותר לאדם להשאיל לחברו שנדר ממנו הנאה ספר קודש, מכיוון שמצוות לאו להינות נתנו, אף על פי כן כתב הט"ז שלא כך. בטעם הדבר נימק, שמכיוון שיש עניין להינות מלימוד התורה, לכן אדם שנדר הנאה מחברו ומביא לו ספר קודש ללמוד, מהנה אותו מנכסיו ובכך הוא עובר על הנדר לא להינות מנכסיו ומעשי חברו.

השאלת ספרים

השלכה נוספת לדין זה, יש בשאלה כמה ישלם אדם שהזיק לספר קודש שאל. הגמרא במסכת בבא מציעא פוסקת, שאם אדם השאיל חפץ מחברו, גם אם החפץ ניזוק באונס עדיין הוא חייב לשלם לחברו את דמי החפץ. לעומת זאת, אם הוא רק השכיר את החפץ, כאשר החפץ ניזוק באונס המשכיר פטור מלשלם, ורק במקרה של פשיעה יהיה חייב בתשלום.

א. הסיבה שמחמירים בדינו של השואל, ואפילו על נזק שנגרם באונס מחייבים אותו היא, ששואל כל ההנאה שלו, גם נהנה מהחפץ וגם לא משלם. בעקבות כך טען **קצות החושן** (עב, לד), שאם אדם משאיל ספר קודש מחברו והוא ניזוק באונס הוא פטור, מכיוון שמצוות לא ניתנו להינות, כך שהטעם ששואל חייב גם באונסין כי כל הנאה שלו לא שייך במקרה זה - הוא לא נהנה.

ב. **הנתיבות** (שם) חלק על קצות החושן וטען, שגם כאשר אדם משאיל ספר קודש מחברו והספר ניזוק באונס, המשאיל חייב. בטעם הדבר נימק, שאמנם כפי שטען קצות החושן מצוות לא להינות נתנו, אבל כפי שראינו בדברי הט"ז לעיל, מצוות לימוד תורה התייחדה בכך שכן יש עניין להינות ממנה, ולכן גם כאן השואל נהנה מההשאלה, ועליו לשלם במקרה בו בחפץ ניזוק באונס.

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שעוד אנשים יקראו?...

¹ גישה נוספת מובאת ב**תוספות** (פסחים נ ע"ב ד"ה וכאן) שכתבו, שאדם לומד תורה לשמה כאשר הוא מכוון, שכל מה שיימצא בלימוד שיש לו נפקא מינה להלכה יקיים. כך סבר גם **הכסף משנה** (הל' ת"ת ג, י), וכך כתב גם **בספר חסידים** (ס' תתקמד).

² **מצאת טעות? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, לשים את הדף במקומך או להעביר למשפחה?** tora2338@gmail.com